

Protocol gebruik endoscoop voor nestonderzoek bij ijsvogels

Ervaringen uit de praktijk in 2023

Jelle Harder (jelleharder@hetnet.nl)

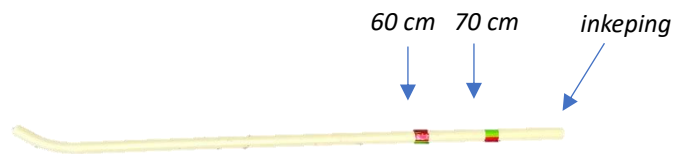
A. Voorbereiding

1. Benodigdheden bij het veldwerk:

- Endoscoop met mogelijkheden foto's, video's te maken. Lengte flexibele buis: 1 m
Bij voorkeur heeft de flexibele buis een beweegbare top van circa 5 cm lang.
- Inspectiespiegel: doorsnede spiegel 32 mm, uitgetrokken lengte 90 cm.
- Hoge laarzen en/of waadpak. Een nestgang zit soms laag boven het water. Op je knieën zitten is dan handig, een waadpak houd je droog.
- Goede zaklamp.
- Elektrapijp, doorsnede 16 mm, lengte 80 cm.

Aan één eind van de elektrapijp wordt een korte bocht van circa 30 graden gebogen. Dat uiteinde is circa 5 cm lang. Aan het andere uiteinde zit een inkeping in het verlengde van de bocht omhoog.

Op 60 en 70 cm vanaf het linker uiteinde zit een stukje tape. Zo is snel te bepalen hoever de pijp in de nestgang steekt.

In een ijsvogelnestgang kan veel poep liggen. De flexibele buis van de endoscoop wordt door de pijp geleid. Hierdoor blijft de flexibele buis zelf schoon.

2. Gebruik de handleiding om de endoscoop goed en snel te kunnen gebruiken. Stel de schermdatum en tijd in, eventueel de helderheid. Oefen hiermee eerst thuis in een veilige, stabiele omgeving.
3. Oefen met de endoscoop in een niet in gebruik zijnde ijsvogelnestgang en/of oeverwaluwnestgang. Bij een oeverwaluwwand kun je vaak op land staan en niet direct in het water, wat lastiger is om te oefenen.

B. Planning veldwerk

- Stel vast wat je wilt onderzoeken. De gehele broedcyclus van ijsvogels of een deel er van. Realiseer je dat er een brede spreiding kan zijn in de start en einde van een broedcyclus. Dat wordt mede bepaald door de voorafgaande winter en de actuele weersituatie.
- Kijk steeds op buienradar voor jouw onderzoeksgebied wat de beste dagen voor veldwerk zijn: geen regen, minder wind.

In een hele cyclus kun je als volgt te werk gaan:

- **April, week 1 + 2 en week 3 + 4: bepalen eerste eidatum en legselgrootte**
Ga broedlocaties af om te zien of er eieren in het nest zijn. Begin hiermee op tijd.
Een volgend bezoek aan dezelfde locatie pas na minimaal 3 dagen doen.
Bij een nest met 1-5 eieren kun je al de datum van 1e ei bepalen (iedere dag wordt een ei gelegd). Reken uit wanneer potentieel het 8e ei gelegd kan zijn.
Controleer 3-4 dagen na het potentiële 8e ei hoe groot het legsel is geworden.
Voor zover mogelijk cluster je meerdere nestlocaties op dezelfde dag.
- **April-mei: aantal jongen vaststellen**
Broeden start vanaf het laatste ei of voorlaatste ei. Broeden duurt 18-21 dagen.
Controleer 3-4 dagen na 20e dag van broeden hoeveel jongen er zijn geboren.
De jongen zijn dan nog erg klein en zijn betrekkelijk makkelijk te tellen.
- **Mei-juni: broedsucces bepalen en nacontrole**
Als de jongen 20 dagen oud zijn controleren of ze nog in leven zijn.
Dit is een goed moment vóór het uitvliegen om broedsucces te bepalen.
Controleer 3-4 dagen na het verwachte uitvliegen of alle ijsvogels zijn uitgevlogen.

Samenvatting Veldwerk 1e Broedsel	
Activiteit	Periode
1e eidatum vaststellen	april week 1 + 2 (3)
Legselgrootte vaststellen	april week 3 + 4 (mei week 1)
Aantal jongen vaststellen	april-mei
Broedsucces vaststellen	mei (juni)
Uitvliegen, nacontrole	(mei) juni

Voor het 2^e broedsel kan een vergelijkbaar schema worden opgesteld.

C. Uitvoering veldwerk

1. Je bent bij een ijsvogelnestgang. Kijk met een zaklamp in de nestgang: let op diepte en vorm van de nestgang.
2. Zie je geen eieren, jongen, doe met de inspectiespiegel en zaklamp een eerste verkenning. Zo weet je soms snel hoe en waar je met de endoscoop moet kijken.
3. Doe de endoscoop aan, zet ook de verlichting aan (meestal maximaal). Zie je beeld op het scherm?
4. Doe de flexibele buis van de endoscoop eerst, vanaf het rechte deel, in de elektrapijp tot deze er bijna uitkomt bij het gebogen deel. Zorg dat het gebogen deel omhoog wijst.
5. Doe de elektrapijp langzaam in de nestgang, Ter controle moet de inkeping aan het andere einde van de elektrapijp zichtbaar zijn. Kijk op je scherm en laat de flexibele buis wat uit de pijp komen.

6. Observeer de nestgang en nestkamer. Via het omhoog gebogen deel kun je beter boven mogelijke eieren komen. Als je het gebogen deel naar links of rechts draait kun je soms verder de nestgang in kijken. Schuif de flexibele buis zo nodig wat verder door de pijp heen.
7. Als de jongen groter zijn kan het lastig zijn deze allemaal tegelijk te zien. Maak met de endoscoop meerdere foto's/video's om naderhand te controleren.
8. Noteer alles wat je bij controle hebt gezien. Noteer de locatie, datum en tijd. Bij controle met beeldopnamen van eieren, jongen van meerdere locaties is achteraf de tijdsvermelding handig.

D. Tips en trucs bij controle ijsvogelnest

Bij controle van het ijsvogelnest kan er een adult in de nestkamer zitten. Wat te doen:

1. De ijsvogel komt vanzelf uit de nestgang. Controle uitvoeren.
2. Met de zaklamp zie je dat er een adult aanwezig is. Doe dat maximaal 3x. Komt ijsvogel uit nestgang, controle uitvoeren. Doe een stap opzij zodat de ijsvogel vrije uitvliegruimte heeft.
3. Na handeling 2 verlaat adult nestgang nog niet. Klop met een hand een paar keer op de voorkant van de wand en/of op de bovenkant van de wand. Blijf zelf opzij van de nestgang staan i.v.m. vrije uitvliegruimte.
4. De ijsvogel komt nog niet naar buiten. Ga weer op de oever staan en wacht 2-3 minuten. In een aantal gevallen komt de ijsvogels als nog naar buiten.
5. Lukt er niets, kom 3-4 dagen later weer terug.

NB: In de praktijk blijkt dat een van het nest afvliegende ijsvogel al vrij snel terugkeert naar de broedwand. Soms al binnen 2 minuten. Bij een onderzoek in 2023 waarbij 17 nesten veelvuldig werden onderzocht is geen verstoring door menselijk handelen vastgesteld. De aanwezigheid van twee onderzoekers bij het nest duurde maximaal 15 minuten.

Foto's Jelle Harder

Jelle Harder heeft een DVD gemaakt 'Broedwanden maken voor ijsvogels' en ook een 'Ijsvogelhandleiding'. Zie www.ijsvogels.nl Klik rechtsboven op icoon Menu – Bescherming - Broedwanden

Wat kun je aantreffen bij de monitoring van ijsvogelnesten?

Ervaringen met de monitoring waarbij eieren verdwijnen of duidelijke sporen van predatie aanwezig zijn.

E. Eieren verdwenen

Bij een tweede nestcontrole blijken alle eieren of een deel ervan te zijn verdwenen. Er zijn geen sporen zichtbaar van een predator. Denk hierbij aan graaf en/of krabsporen.

Mogelijke oorzaken:

- Bekend is dat een vreemd ijsvogel mannetje kan proberen het nest en vrouwtje over te nemen en dan de eieren of zelfs de jongen er uitgooit.
- Een kleine marter of rat is als predator in het nest geweest. Je mag dan wel verwachten dat resten van eieren of jongen of van een van de adulten aanwezig zijn.

Maatregelen:

Er zijn geen maatregelen bekend om dit te voorkomen.

F. Grote graafsporen op de voorzijde, bovenzijde of achterkant van de nestwand

Mogelijke oorzaken:

De nestingang is flink groot uitgegraven, groot genoeg om de kop en vooral een graafpoot van een vos toe te laten. Op de wand en in de uitgegraven gang zijn graaf-/krabsporen zichtbaar.

Een zelfde situatie kan zich ook voordoen vanaf de bovenkant van de wand. De vos of een marter hoort de jongen in het nest roepen en weet feilloos, precies boven de nestkamer waar hij moet graven. Gaten van marters hebben een kleinere doorsnede dan van een vos.

Restanten van de nestinhoud en/of een adult (eischalen, dode jongen, afgebeten kop of veren) zijn mogelijk aanwezig.

Maatregelen:

Herstel de schade van de wand zo goed mogelijk. Stamp ingebrachte grond goed aan, ook vanaf het water via de nestgang. Boor vanaf de waterkant de herstelde nestgang weer een stukje voor.

- Voor de voorzijde kan overwogen worden een stuk betongaas aan te brengen wat strak tegen de wand wordt geplaatst. Boor een nieuwe nestgang voor midden in een opening van het betongaas.
- Leg op de bovenkant en/of achterkant van de wand een groot stuk gaas. Verzwaar dat met stenen. Dek het geheel af met een laag grond.
- In plaats van gaas kan ook een houten schot, planken gebruikt worden.
-
- Wil je mogelijk meer te weten komen, plaats een 24/7 wildcamera nabij de wand.

G. Kleine graafsporen, met name op de bovenzijde of achterkant van de nestwand

Mogelijke oorzaken:

Deze gaten zijn aanmerkelijk kleiner van doorsnede dan bij predatie van een vos. Het gegraven gat kan recht boven de nestkamer gemaakt zijn, maar ook ergens boven de nestgang. (De predator gaat kennelijk liever niet door het water de nestgang in).

Het is aannemelijk dat boommarter, hermelijn, bunzing of rat hier de predatoren zijn. Restanten van de nestinhoud en/of een adult (eischalen, dode jongen, afgebeten kop of veren) zijn mogelijk aanwezig.

Maatregelen:

- Herstel de schade van de wand zo goed mogelijk. Stamp ingebrachte grond goed aan, ook vanaf het water via de nestgang.
Boor vanaf de waterkant de herstelde nestgang weer een stukje voor.
- Leg op de bovenkant en/of achterkant van de wand een groot stuk gaas. Verzwaar dat met stenen. Dek het geheel af met een laag grond.
- In plaats van gaas kan ook een houten schot, planken gebruikt worden.